

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת חיי שרה, תשס"ז
מספר 678מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

עוד על המספר 127*

כל בר בי רב יודע שהמספר 127 הוא מספר שנותיה של שרה אמנו, וכך מספר מדינות אחרונות. שני המספרים האלה מובאים בתחילת הפרשה ובתחילת מגילת אסתר, והם מפורסמים גם בעקבות דרשנות חז"ל עליהם. מנקודת הראות של הקורא הימצאותו של המספר 127 בשתי פרשיות שונות זו מזו אינה אלא 'מקרה' שאין צורך לפרשו, שכן דומה שלמספר אין פירוש, אלא תופעה אקראית היא זו שמספר אחד הזדמן לשנות חייה של שרה ולמספר מדינות אחרונות. הרמב"ם (מורה נבוכים ג, כט) סבר על-פי השקפה אריסטוטלית שמספר הוא אחד מהמקרים של כל עצם, ובוזה הביע את הסתייגותו המפורשת מכל ניסיון של הסבר למספר. כמו אריסטו לפניו התנגד אף רמב"ם לכל חשיבה פיתגוראית.

ואולם בספרי "נומרולוגיה בראשיתית" הוסברה משמעותו הסמלית של המספר 127 באריכות, וכאן ייעשה הדבר בקצרה.¹ לפי הפיתגוראים – המתמטיקאים הקרויים על שם מורם פיתגוראס (המאה השישית לפנה"ס), יש מספרים מושלמים. מספר מושלם הוא מספר שסכום מרכיביו (לבד ממנו) שווה לו עצמו. לדוגמה, המספר 6 נחלק ל-6 (שאינן מונים) ל-3, ל-2, ול-1, וצירופם של שלושת המספרים האלה יחדיו שווה ל-6, על כן הוא מספר מושלם. מספרים מושלמים אחרים שהיו ידועים בעבר הם 28, 496 ו-8128 (כיום ידועים מספרים מושלמים רבים). בעבר סימנו המתמטיקאים מספרים באמצעות חלוקי-נחל בצורת משולש (הקרוי: טטראקטיס). הם הניחו אבן אחת, ולאחר מכן הניחו בצדה שתי אבנים, לאחר מכן שלוש אבנים – שורה אחר שורה, וכך סומן המספר 6 כמשולש שבו לשורה האחרונה שלוש אבנים. למשל, המספר 28 נכתב כמשולש שבשורתו האחרונה שבע אבנים. אם נניח 8128 חלוקי-נחל בדרך דומה, הרי בשורה האחרונה ימצאו 127 אבנים.

המתמטיקאים ידעו שכיוון שהאבנים מסודרות בסדרה חשבונית עולה, קל מאוד לחשב את סך כל האבנים על פי השורה האחרונה, שכן השורה האחרונה במשולש מציינת את סך כל האבנים 'בהסוואה'. לשון אחרת – 127 אבנים בשורה האחרונה של טטראקטיס מלמדות שבמשולש כולו מונחות 8128 אבנים, וכך 127 הוא מספר מושלם 'בהסוואה'. על פי רעיון זה, המספר 127 ורעהו המודרני 10 (כגון במשפט: 'אתה 10') מבטאים איכות ולא דווקא כמות. לשון אחרת – שרה הייתה תמימה, ותמימותה ניכרת במספרה התמים (הוא המונח הערבי ל"מושלם"), ואין ספק שהאימפריה מ'הודו ועד כוש' היא תמימה, שהרי היא מציינת שלטון בכל העולם כולו.

לפיכך יש לשוב ולעין בשני "מקרים" אחרים שבהם מופיע המספר 127: פעם אחת במקרא,² ופעם אחרת מחוץ למקרא – אצל הרודוטוס. בשתי ההיקריות האלה טרם דנו עד כה.

* מאמר זה נכתב לכבוד נישואיהם במזל טוב של בני, טוביה בר-אילן, עם יעל דרור.

¹ מ' בר-אילן, נומרולוגיה בראשיתית, מהדורה שנייה, רחובות תשס"ד, עמ' 88-102.² מקור אשר אף אם כבר נכתב עליו בעבר, הרי שעדיין לא התפרסם.

א. מספר ההרוגים בקרב אפק

בספר מל"א כ' מתואר קרב שנערך סמוך לאפק שברמת הגולן, ובו גברו ישראל על הארמים.³ שם נאמר: "ויכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי ביום אחד" (כט), אלא שמלך ארם, בן הדד לא נלכד. והנה, בפסוק שלאחר מכן (ל) נאמר: "וינסו הנותרים אפקה אל העיר ותפל החומה על עשרים ושבעה אלף איש הנותרים". כלומר לבד ממלך ארם שניצל, נהרגו 127,000 איש מארם. המעניין במספר זה הוא שמצד אחד הוא נראה מדויק, שהרי הסופר מציין "הנותרים", ומצד שני הוא נראה מוגזם, שהרי מספר כה גדול של לוחמים ושל הרוגים נראה בלתי סביר בעליל הן בשל זעירותה של אפק הן בשל הזמן הקצר המתואר ("ביום אחד"). יתרה מזו, לפי מספר ההרוגים בקרב אפשר לחשב את המספר העצום של החיילים שהיו אמורים להכניע אותם (פי שלושה לפחות). לשון אחרת – מספר גבוה זה של חללי אויב נראה מוגזם בעליל.

לאמתו של דבר, מספרים מופרזים ומוגזמים מופיעים אף במקומות אחרים בתנ"ך, בייחוד מניינים של חיילים. לדוגמה, בדה"ב כח:ו-ח מסופר שפקח בן רמליהו הרג ביהודה 120,000 "ביום אחד" (כבמלחמה נגד ארם), ולאחר מכן נשבו 200,000 "נשים בנים ובנות".⁴ יוצא אפוא שבתיאורי מלחמות נהגו הכותבים להגדיל את מספר הלוחמים, בייחוד בצדו של האויב, על מנת להעצים את ההישג הצבאי או להבהיר לקורא שלא היה סיכוי לנצח, ואף על פי כן ניצחו. ואולם לא התברר מדוע יטרח הסופר המקראי לנקוב מספר מדויק, אם כוונתו הברורה היא לנקוב מספר גבוה עד כדי גוזמה? מדוע לא כתב הסופר בפשטות שישאל הכו בארם מכה רבה מאוד והרגו את כולם לבלי השאיר להם שריד? דומה אפוא שהסופר נקב את המספר 127,000 כדי לרמוז רמז ברור לקורא שאין מדובר כאן במספר אמתי אלא במטבע לשון, היינו שימוש במספר לביטוי סמלי, בדומה לאב האומר לבנו שכבר מיליון פעם אמר לו לעשות משהו... לפי פירוש זה מתברר שהמילה "אלף" (ב-127,000), היא ביטוי של שפע, כאמור בברכה "אחתנו את היי לאלפי רבבה" (בר' כד:ס), ואילו המספר 127 יתפרש מעצמו כביטוי של שלמות, כדרך הכתוב: "ונחרם את כל עיר מתם והנשים והטף לא השארנו שריד" (דב' ב:לד). בתיאור זה של המאורעות אין מספר, אך דומה שמי שרצה לומר באמצעות ביטוי מספרי שכל חללי האויב נהרגו, עשה זאת באמצעות 127, וכדי להביע את השפע הגדול אמר 127,000. לאמור – אין כאן מספר במשמעות כמותית, כי אם במשמעות איכותית: האויב הוכה עד תום!

אמור מעתה: המספר 127 מופיע בתנ"ך שלוש פעמים: פעם אחת בסתר: $100 + 27$ (מוכפלים ב-1000), ועוד פעמיים בגלוי. במקרה האחרון ניכר האופי הסמלי של המספר. במניין מדינות אחשוורוש נראה שהמספר 127 אינו אלא תמורה של 'מהודו ועד כוש', היינו אחשוורוש מולך על העולם כולו, ונראה שכך יש להבין מספר זה גם בעניין שרה: תמימה ושלמה הייתה! 127 הייתה!

מן המקרא נעבור לעיין במספר אחד המובא בתיאורו של אחד הקרבות החשובים בתולדות האנושות, על כל פנים מנקודת הראות האירופאית.

ב. מספר האננות של האתונאים בקרב

ההיסטוריון הגרמני פרופ' הנס דלברוק (1850-1920 בערך) השתתף במלחמת גרמניה-צרפת ב-1870, ולאחר מכן הקדיש את חייו לתולדות המלחמות בהיסטוריה העולמית (ללא זיקה כלשהי למלחמות עם ישראל במקרא) וכתב ספר גדול בנושא זה.⁵

וזאת טענתו העיקרית של דלברוק: אחד הנושאים החשובים להבנת ההיסטוריה הצבאית הוא הכרת הכוחות שהשתתפו בקרב. ואולם דווקא בשל כך אין לסמוך על המספרים של הלוחמים במערכה, בין שהם מוסבים למנצח בין שהם מוסבים למנוצח. לדעתו, גם ההיסטוריון הטוב מכולם חשוד על עיוות מספר הלוחמים מסיבות שונות, כגון המגמה לפאר את המנצח, הגזמה סתם וחוסר ידיעה שהביא לניחוש. לדוגמה, דלברוק מראה שאף שהרודוטוס (430-490 לפנה"ס בערך), 'אבי ההיסטוריה', כתב שצבאו של כסרכסס (שיש הרואים בו את אחשוורוש המקראי), מנה יותר מ-5,000,000 לוחמים, בפועל היה מספר לוחמיו קטן הרבה מ-15,000 איש. לצורך השוואה ייאמר עוד שאלכסנדר הגדול כבש את 'כל העולם' עם יותר מ-30,000 חייל-רגלי ועוד כ-5000 פרשים (אריאן, אנאבסיס א, 11) – ככל הנראה, הצבא הגדול שראה העולם מעודו. אלה היו הצבאות הגדולים בעולם העתיק, ורבים מן הניצחונות של מקימי האימפריות יש לייחס ליכולת ההקמה, הארגון, האספקה והשליטה של צבא גדול. משמעות דבריו של דלברוק היא שבחינת

³ על זמנו של קרב זה ראו: נ' נאמן, העבר המכונן את ההווה: עיצובה של ההיסטוריוגרפיה המקראית בסוף ימי הבית הראשון ולאחר החורבן (יריעות ג), ירושלים תשס"ב, עמ' 98 הע' 188.

⁴ עוד דוגמאות: מ' בר-אילן, נומרולוגיה מקראית, רחובות תשס"ה, עמ' 102 הע' 174.

⁵ H. Delbrück, *Numbers in History*, London, University of London Press, 1913; וראו גם: ב' בר-כוכבא, מלחמות החשמנאים: ימי יהודה המקבי, ירושלים תשמ"א, עמ' 51-73; הנ"ל, "מלחמות יהודה המקבי: תדמית ומציאות היסטורית", בתוך: א' קדיש וב"ז קדר (עורכים), מעטים מול רבים? ירושלים תשס"ו, עמ' 9-26.

ההיסטוריוגרפיה הצבאית מורה שגם אם התיאור הכללי של הקרבות נראה אמין, הרי אין לסמוך על המספרים עצמם, ואלו צריכים לימוד לעצמו.

להדגמת המספרים הבלתי אמינים דן דלברוק (עמ' 31) בדבריו של הרודוטוס (ח,1), ולפיו בקרב סאלאמיס (בשנת 480 לפנה"ס), שבו גברו היוונים על הפרסים, מנה הצי האתונאי 127 אֶנְיוֹת, טרירמות – אֶנְיוֹת שבהן שלוש שורות של משוטים, זו מעל זו. לדברי דלברוק, כדי לתפעל צי בגודל כזה יש צורך ב-25,000 איש, כמניין כל תושבי אתיקה גם יחד באותה שעה. והואיל ורוב יושבי אתיקה היו חקלאים ובעלי מקצועות פשוטים אחרים, קובע דלברוק שמניין האניות – 127, הוא בלתי אפשרי בעליל. אין הוא מציע הסבר כיצד גברו היוונים על הפרסים באותו קרב אך מבטיח שתלמידו עתיד לבאר זאת (מן ההיבט הטאקטי ולא דווקא המספרי), אך לא זכינו לכך.

מן הדיון לעיל עולה שאפשר להקיש את מה שנכתב על המספר 127 במקרא לאותו מספר המופיע אצל הרודוטוס מתוך הנחה שמספר זה לא צוין 'במקרה'. כלומר, התברר אפוא שבשתי מערכות צבאיות שונות זו מזו ובשני קורפוסים ספרותיים שונים זה מזה בתכלית, שימש המספר 127 לסמל גודל ואיכות גם יחד. לאמור – עיקר כוחו של המספר 127 אינו בכמותו (הלא אמינה) כי אם באיכותו, במשמעות המסומלת בו. משמעות זו נגזרה מהיותו של המספר 127 מספר מושלם 'בהסוואה', המביע סוג של תמימות.

סיכום

יוצא אפוא שהשימוש במספר 127 בשתי מלחמות שונות בעבר לא היה מקרי, אלא נועד לציין גודל ואיכות גם יחד על פי שיטת הסמלה עתיקה. לא מן הנמנע ש-127 מדינות אחשנרוש 'המולך מהודו ועד כוש' הביעו רעיון דומה המנוסח בלשון התלמוד במילים 'שהיה מולך מסוף העולם ועד סופו'. לא נותר אלא לשער שאף גילה המופלג של שרה לא היה אלא ביטוי איכותי לערכה של שרה אמנו, ואין הסבר זה רחוק כל-כך מהפירוש המסורתי הדרשני, שהייתה בת 100 כבת 20 ליופי, ובת 20 כבת 7 שלא טעמה טעם חטא. לשון אחרת – היא הייתה מושלמת, כמשמעות המספר 127 בתפיסה המתמטית העתיקה.

פרופ' מאיר בר-אילן

המחלקה לתולדות ישראל ולתלמוד

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע